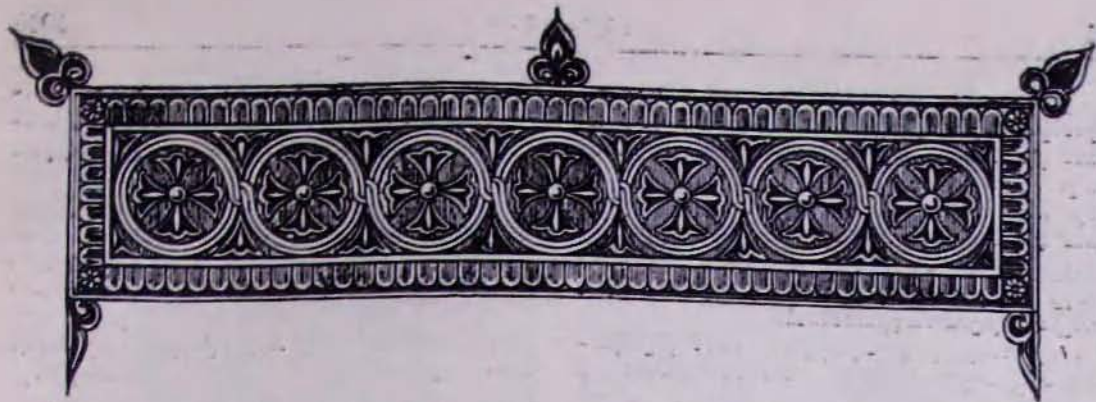

ՈԱՆԴՐՈ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԲԵՂԲՈՒԴՅԱՆ

ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆՑ

(ԺԹ դար)

ուրբ էջմիածնում պահվող թանկարժեք հնությունների շարքին է պատկանում հիասքանչ ձեռագիր մի Ավետարան, որի ընդօրինակողն է գեղարվեստագետ, ճարտար գրիչ Մարգարիտ Ալեքսանյանցը, ԺԹ դարի հայկական գեղանկարչության կին գործիչը: Այգ գեղեցիկ ձեռագիր Ավետարանը այժմ պահվում է Ս. էջմիածնի թանգարանում:

Մարգարիտ Ալեքսանյանցը ծնվել է 1838 թվականին Շուշի քաղաքում: Այգ ժամանակ Ղարաբաղի իգական սեռի կրթության կենտրոնը Շուշի քաղաքի կուսանաց անապատն էր, որտեղ ժամանակին հռչակված Աքեր կույս Նղիսարեթ Սարգսյանի մոտ սովորում է ապագա գեղանկարիչ և գեղագրող Մարգարիտը: Այդ վաղ շրջանում նրա նախասիրած առարկան էր ասեղնագործությունը:

Ազգականների հետ դեպի Տաթև կատարած մի ուխտագնացության առթիվ, փոքրիկ Մարգարիտը հմայվում է Տաթևի վանքում պահված եկեղեցական զգեստներով՝ Ս. Գրիգոր Տաթևացու մեկ սքանչելի ձեռագրի մանրանկարչությամբ: Գեղարվեստով ապրող Մարգարիտը որոշում է մոտիկից ծանոթանալ այդ հիանալի արվեստին, յուրացնել այն և նվիրվել նրան: Տաթևացու գրքի մանրանկարչությունը վառում է նշորհայի օրհորդի սրտում այն սերը, որը յմարեց մինչև իր մահը: Նա որոշում է հրաժարվել ասեղնագործությունից և բոլորանվեր լծվել գեղագրության և արտագրության:

ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆՑ

Հին գրչագրերը դառնում են նրա ոգևորության առարկան: Նա սկսում է ուսումնասիրել հայկական հին ծաղկագրությունն ու գե-

ղագրությունը. նաև ձեռագրական նկարությունը. Կարճ միջոցում նա հայտնի է դառնում իբրև ճարտար ու շնորհալի ձեռք ունեցող. ի՞ր ձեռքի առաջին երախտիքը նա բռնորդ՝ Սմբերի բնկ Սահայանցի ձեռքով ուղարկում է Մատթեոս Ա Կաթողիկոսին, որը օրինության կոնդակ է տալիս նրան. Այդ կոնդակը ավելի ևս ոգևորում և նոր եռանդ է տալիս արվեստագիտունին:

Հակառակ իր ցանկության, 1851 թվականին Մարդասրիտի հայրը ամուսնացնում է նրան վաճառական Պետրոս Ալեքսանյանցի հետ:

Թին, զոր գովեցաք մեծապես և ուրախակրցք եմք ձեզ: Բայց տեսորը մնում է անտրպ. տպագրական ծախսերի շատության պատճառով:

1863 թվականին նա գծագրել է գեղագիր մի ալբոմ, որի վերնագիրն է՝ Հայկական գեղագրություն. գծագրեցաւ ի Մարգարտէ դատերէ Սմբերի բէկի Ժովհաննանի. ըստ ամուսնոյն Ալեքսանյանցի: Բայց իր բոլոր գործերից ամենաթանկը և գլուխ-գործոցը մնում է Ս. Էջմիածինն նվիրված Ավետարանը: Թբիլիսիում հրատարակվող «Աղբյուր ամսագրի խմբագիր Տիգրան Նազարյանցը բա-

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԾ

ԱՎԵՏԱՐԱՆԻՑ ՄԱՐԿՈՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԷՅՐ

Առաջնորդվելով միայն ձեռագիր օրինակներից, առանց ուսուցչի, Մարգարիտը իր սենյակի առանձնության մեջ, ոգևորությամբ առաջ է տանում իր սիրած առարկային տիրապետելու և այն մշակելու աշխատանքը: Իրկար տարիներ ուսումնասիրելով կազմում է ղեղագրության մի տետր և 1861 թվականին այն ուղարկում է Վիննտին՝ տպագրել տալու համար: 1862 թվականին Մխիթարյան հայրերից տպարանապետ Հ. Աթանազիենս իրենց մանր գրում է Մարգարիտին. «Արդարև գործ ղարմանասքան, և ճարտար մատանջ, ղեղեցիկ և նարազէտ գծագրու-

րեսպաշտ գեղանկարչի հանձնարարությամբ, 1886 թվականի հունիսի 5-ին, Ս. Էջմիածին է բերում այդ Ավետարանը, որպես նվեր մեռած օրհնեքի առթիվ: Մոկոտր Ա Կաթողիկոսը համակրանքով է ընդունում այդ թանկահին նվերը և օրհնության ու դոհունակության մի կոնդակ է ուղարկում արվեստագետ րարեսպաշտուն ղրելով. «Շնկուլեալ պտեղնահատեխին քո նուէր պատուական համադասեցար դուսն ի շարս ամենապատուական դարդուղ թանգարանի Մայր Աթոռոյս ի տես համայնից այղևուողոյ Այս հիարուն, Ավետարանի վրա Մարգարիտ Արև-

սանյանցը աշխատել է հինգ տարի շարունակ: Պետք է տեսնել այդ նորին ու ճաշակավոր աշխատանքը, որպեսզի կարելի լինի դադարափար կազմել և գնահատել այն տանջանքը, որը կամավորապես կրել է նա ի սեր արվեստի: Ավետարանը գրված է տպանման ձևագրով, յուրաքանչյուր Ավետարանի համար գործածելով տարբեր տեսակի մի ձեռագիր: Ամենանուրբ աչքն անհամ չի կարող Մարգարիտի ձեռագիրը գնահատել տպագրից: Ավետարանի յուրաքանչյուր գլուխն սկսվում է մեծագիր գլխատառերով, որոնք ներկայացնում են զանազան սուրբ կենդանիներ կամ ձկներ: Իսկ գլուխների միջի փոքր գլխատառերը զարդարված են նրբանկար փորձիկ ծաղիկներով և փունջերով: Գլխագրերը գրված են երեք լեզվով՝ հայերեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն: Ավետարանի սկզբում շատ գեղեցիկ նկարված են չորս ավետարանիչները իրենց առանձին-առանձին խորհրդանիշներով, իսկ առաջին գլխից հետո նկարված է Հիսուսը նավի վրա, ժողովրդի բազմության դիմաց: Այս բոլորից բացի կա նաև Շուշի քաղաքի գեղեցիկ կերպով նկարված պատկերը: Կան նաև Ավետարանի բովանդակությունից վերցրած ուրիշ գեղեցիկ նկարներ: Ավետարանի մեջ եղող դժբեր, տառերի ստվերները զարմանալի նրբությամբ են նկատվում, ընդունված կանոնների դեմ ոչ մի բառի կազմվածքը չի մեղանշում: Պետք է երևակայել, թե որքան տոկունություն է հարկավոր, որքան ուշադրություն է պետք լարել այդպիսի մանր գրերով, քանոնի օգնությամբ տառերը կազմելու և մեքողջ չորս Ավետարանները գրելու համար:

Գեղագիր Ավետարանը անչափ հմտությամբ և նուրբ ճաշակով է սկսված և ավարտված: Ավետարանը գրված է գեղեցիկ արծաթյա ոսկեգոծ կազմի մեջ, որը հատկապես ինքը պատրաստել է տվել իր Ավետարանի համար Մոսկվայում: Բուռն թափով գեղարվեստին նվիրման մեջ Մարգարիտը աշխատում էր մոռանալ իր կյանքի մենակությունը, բայց արվեստից այդքան խոր և անհաշիվ տարվելը նրան շատ թանկ արժեք, մինչև այժմ լույսի իսպառ կորուստ: Փչանում է նրա աչքերից նախ մեկը. հակառակ լժիշկների կտրուկ արգելքին նա չի հրաժարվում իր նախասիրած գործից, շատ նեղություն, փչացնելով երկրորդ աչքն

էլ, նա ավարտում է մի երկրորդ Ավետարան և, նախկինի կատարելությամբ, և այն նվիրում Շուշու Ղազանչեցուց եկեղեցուն:

1902 թվականի մարտի 27-ին Շուշի քաղաքում վախճանվում է գեղագրող Մարգարիտ Ալեքսանյանցը: Խրիմյան Հայրիկի հրամանով նույն ամսի 30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տոնին, Ղազանչեցու եկեղեցու բակում մեծ հանդեսով շողին են շանձնում բազմավաստակ երախտավորին:

Հայկական գեղարվեստի դանձարանում մեծ ավանդ է մուծել համեստ գեղանկարիչ Մարգարիտ Ալեքսանյանցը: Նա ցանկանում էր ավելին տալ, բայց դաժան ժամանակները, ուր ծնվել և գործել էր նա, հնարավորություն չտվեցին նրան է՛լ ավելի զարգանալ և պտղաբերել իր այնքան շատ սիրած հայ մանրանկարչության ասպարեզում: Պետք է շեշտել, որ եթե Մարգարիտ Ալեքսանյանցը ծնված լիներ և աճած կյանքի այլ հանգամանքների մեջ, ապրեր ավելի աղատ մի շրջապատում և ունենար մասնագիտական կրթության համար անհրաժեշտ մեծ վարպետների առաջնորդությունը, նա իր զարմանալի աշխատասիրության և ընդունակությունների շնորհիվ կարող էր հրաշքներ գործել, առանց զոհաբերելու իր թանկագին տեսողությունը: Այդ ժամանակ հայկական մանրանկարչությունն էլ տաղանդավոր արվեստագիտուհուց փոխանակ երկու հատորի՝ կունենար բազմաթիվ գործեր:

Մարգարիտ Ալեքսանյանցը իր կենդանությանը գնահատվել է Մայր Աթոռի կաթողիկոսներից, ոչ միայն իր գեղարվեստագետի ձիրքերի համար, այլև իբրև առաքինի և հավատացյալ մի կին, սկսյալ Մատթեոս Ա-ից մինչև Խրիմյան Հայրիկը, որոնք նրան գնահատել են օրհնության կոնդակներով:

Ս. Էջմիածինը թանկ է գնահատում իր բոլոր երախտավորներին, որոնք ոչ մեկ զոհողության առաջ կանգ չեն առել՝ շարունակելու համար իրենց հայրերից ավանդ թողնելով: Մենք խոնարհում ենք նրանց խնկելի հիշատակի առաջ և մեծ երկյուղածությամբ ու զուրդուրանքով պահպանում նրանց թողած ժառանգությունները հոգևոր գանձարանում: Այսօր էլ Ս. Էջմիածնի թանկագին գանձերից մեկն է բարեհիշատակ տիկնոջ ձեռագիր Ավետարանը և այն պարծանքով է ցուցադրվում Մայր Աթոռի թանգարանի սրահներում:

